

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-27>

УДК 338.46

Ірина АНГЕЛКО

Інститут підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0003-2098-9170>

e-mail: iryna.anhelko@gmail.com

Наталія САМОТІЙ

Інститут підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0003-3416-8058>

e-mail: nataliia.s.samotii@lpnu.ua

Галина ЛЕХ

Національний лісотехнічний університет України

<https://orcid.org/0000-0002-5462-5335>

e-mail: gala1960@ukr.net

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СФЕРИ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено особливості та тенденції розвитку сфери послуг в Україні. Проаналізовано структуру обсягів реалізованих послуг в розрізі видів економічної діяльності та окремих груп споживачів. Визначено, що внесок сфери послуг у формування ВВП країни є досить суттєвим. Доведено, що збереження частки сфери послуг на достатньо високому рівні у структурі ВВП упродовж останніх років є, насамперед, наслідком її «проникнення» практично у всі види господарської діяльності. Узагальнено, що для підтримки розвитку складових сфери послуг, які сьогодні зазнають значних втрат, необхідно вирішити комплекс складних завдань, які відіграють суттєву роль та є необхідними для мінімізації економічних наслідків війни в Україні.

Ключові слова: сфера послуг, обсяг реалізованих послуг, структура сфери послуг.

Iryna ANHELKO, Nataliia SAMOTIY

Institute of Enterprise and Advanced Technologies «Lviv Polytechnic» National University

Halyna LEKH

National Forestry University of Ukraine

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SERVICES IN UKRAINE

The article highlights the features and trends in the development of services in Ukraine. The structure of volumes of sold services in the context of economic activities and individual consumer groups is analyzed. It is determined that despite the socio-economic instability in the country, the level of services in Ukraine remains quite high and dynamically positive. According to the analysis of the structure of the volume of sold services by spheres of economic activity, it was found that the largest share in the total volume of sold services falls on transport services, warehousing, postal and courier activities. At the same time, it was found that out of the total volume of services provided in Ukraine, only 20% are sold to the population.

It is determined that the contribution of the services sector to the formation of the country's GDP is quite significant. The largest share in the structure of GDP is occupied by wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles. It is proved that maintaining the share of services at a fairly high level in the structure of GDP in recent years is primarily a consequence of its «penetration» into virtually all economic activities. It is emphasized that in the modern economic space, services are provided not only by traditional service, but also by industrial entities. However, it is determined that the production process itself is impossible without the involvement of additional resources in the form of services, including design, research, preparation of technical documentation and more.

It is established that in modern conditions the service sector in Ukraine, as well as the economy as a whole, suffers significant losses. It is generalized that in order to support the development of components of the service sector, which today suffer significant losses, it is necessary to solve a set of complex tasks that play a significant role and are necessary to minimize the economic consequences of the war in Ukraine. The implementation of the proposed measures will have a positive impact on the socio-economic development of the country.

Keywords: sphere of services, volume of realized services, structure of sphere of services.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасний розвиток світової економіки характеризується активним розвитком сфери послуг. Зумовлено це тим, що для окремих країн послуги залишаються основним об'єктом товарно-грошових відносин, в результаті чого сфера послуг набуває динамічного розвитку, який супроводжується зростанням доходів і рівня зайнятості в даній сфері, збільшенням обсягів експорту та імпорту послуг, загостренням конкуренції [1].

Аналіз досліджень та публікацій

Питання визначення особливостей та чинників розвитку сфери послуг в Україні та світі висвітлені у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Значний внесок у дослідження зазначеної проблеми зробили Г. Башнянин, А. Босак, І. Бочан, Т. Бурменко, С. Войткл, В. Геєць, В. Герасимчук, В. Григор'єв, Н. Даниленко, Б. Данилишин, П. Друкер, М. Кастельє, К. Кларк, В. Козик, Ф. Котлер, І. Крючкова,

В. Куденко, К. Лавлок, Е. Лібанова, А. Маршал, І. Михасюк, С. Мочерний, Я. Остафійчук, Л. Панкова, Ж.-Б. Сей, А. Сміт, А. Тоффлер, Т. Туренко, А. Філіпенко, Г. Шутак та інші. У своїх працях автори здебільшого висвітлюють питання розвитку сфери послуг з точки зору теоретичних, методологічних та практичних аспектів.

Формулювання цілей статті

Метою статті є висвітлення особливостей та тенденцій розвитку сфери послуг в Україні через призму її структурних складових та пріоритетних напрямів розвитку в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу

Насамперед необхідно зазначити, що до середини 70-х років ХХ століття послуги, як правило, не розглядалися в теорії міжнародної торгівлі, що було обумовлено властивостями самих послуг, а саме нездатністю до зберігання, нерозривністю виробництва та споживання, невловимістю результату, невидимістю, невідчутністю. По суті, сьогодні властивості послуг розкривають їх економічний зміст та основні характеристики, які впливають на розвиток сфери послуг загалом. Останню науковці визначають як сукупність видів економічної діяльності, результатом якої здебільшого є нематеріальні продукти, що можуть брати участь у процесі матеріального виробництва або ж кінцевому як індивідуальному, так і груповому споживанні, пов'язаному з формуванням особистості чи матеріальних умов її побуту [2, с. 31].

В сучасних умовах глобалізаційних зрушень розвиток сфери послуг для окремих країн і світу в цілому є дуже важливим. Зумовлено це тим, що у багатьох країнах світу досягнуто високий ступінь зрілості економіки і високий рівень життя населення. А як відомо, попит зростає на послуги у міру ускладнення виробництва та насичення ринку. Тому дуже важливо розуміти який рівень розвитку сфери послуг в країні і які його пріоритетні напрями.

Оцінюючи сучасний стан розвитку сфери послуг в Україні, доцільно зазначити, що попри соціально-економічну нестабільність в країні, її рівень залишається достатньо високим та динамічно позитивним. Упродовж останніх років спостерігається зростання реалізації послуг практично за всіма сферами економічної діяльності, що впливає на збільшення загальних обсягів реалізованих послуг в країні. Так, за даними Державної служби статистики України, у 2021 році загальний обсяг реалізованих послуг підприємствами сфери послуг перевищив даний показник 2020 року на 200580,63 млн грн (21,75%) та склав 1122763,3 млн грн (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги реалізованих послуг підприємствами сфери послуг в Україні у 2019–2021 роках, млн грн.*

Вид економічної діяльності	Роки					
	2019		2020		2021	
	Усього реалізовано послуг	у т.ч. населенню	Усього реалізовано послуг	у т.ч. населенню	Усього реалізовано послуг	у т.ч. населенню
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	390179,09	51653,50	392071,58	26453,79	440835,06	34159,72
Тимчасове розміщування й організація харчування	33427,08	23764,94	17776,25	12212,16	30266,42	19291,10
Інформація та телекомунікації	163105,79	52885,41	175883,10	56788,73	211905,11	63564,30
Операції з нерухомим майном	86171,88	3004,98	89720,88	4089,51	106121,76	4382,99
Професійна, наукова та технічна діяльність	107210,42	3724,04	107019,16	4035,73	131641,47	4577,72
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	74885,47	16888,36	70620,66	16917,86	94496,92	24311,85
Освіта	21077,26	19417,25	21704,86	20228,26	25836,34	24010,58
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	26304,74	19752,89	39149,33	31249,41	70119,26	53869,20
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6790,69	4184,32	4792,16	2519,81	7257,78	3064,58
Надання інших видів послуг	3513,01	900,22	3444,77	853,23	4283,19	1076,19
Всього	912665,44	196175,91	922182,74	175348,48	1122763,31	232308,24

* Джерело: складено авторами за [3].

Згідно аналізу структури обсягу реалізованих послуг за сферами економічної діяльності (табл. 1, рис. 1), найбільша питома вага у загальному обсязі реалізованих послуг припадає на транспортні послуги, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність – їх обсяг у загальній величині реалізованих послуг складає близько 40% (у 2019 році дана частка становила 42,75%, у 2020 році – 42,52%, у 2021 році – 39,3%). Значними за обсягами реалізації послуг також являються сфери інформації та телекомунікації (18,9%), професійної, наукової та технічної діяльності (11,7%). В діапазоні від 5 до 10% загального обсягу реалізованих послуг «знаходяться» операції з нерухомим майном (9,5%), діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (8,4%), сфера охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (6,2%) [3].

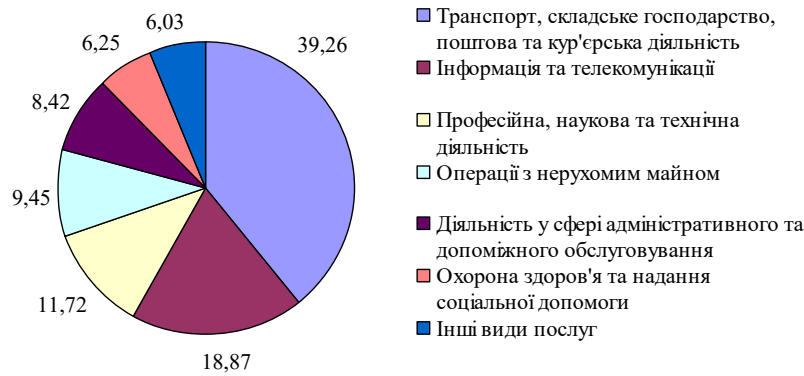

Рис. 1. Структура загального обсягу реалізованих послуг у 2021 році, %*

* Джерело: складено авторами за [3].

Варто зазначити, що із загального обсягу реалізованих послуг в Україні лише 20% реалізовується населенню (рис. 2), з них майже третина – у сфері інформації та телекомунікації (у 2021 році – 27,4%), чверть – у сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (у 2021 році – 23,2%). На послуги у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності припадає близько 15% (у 2021 році – 14,7%) (рис. 3) [3].

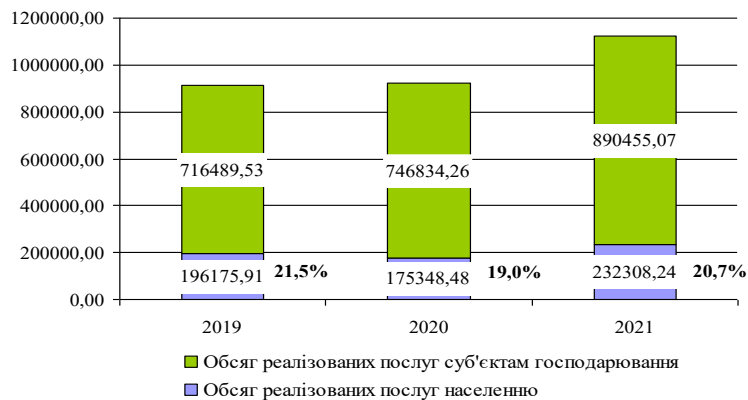

Рис. 2. Обсяг реалізованих послуг в розрізі груп споживачів у 2019-2021 рр., млн грн.*

* Джерело: складено авторами за [3].

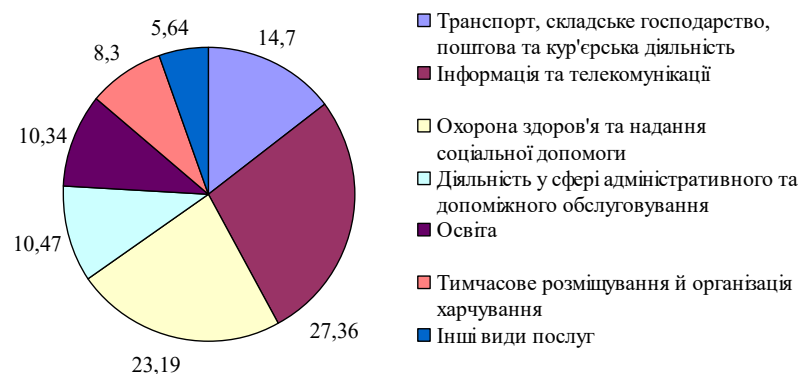

Рис. 3. Структура реалізованих послуг населенню у 2021 році, %

* Джерело: складено авторами за [3].

У цілому аналіз обсягів та структури реалізованих послуг показує, що внесок сфери послуг у формування номінального та реального ВВП країни є досить високим та коливається в межах 50–60%. Згідно з даними Державної служби статистики України, ця тенденція зберігається упродовж останніх років. Зокрема, у 2019 році частка сфери послуг у номінальному ВВП країни становила 54,5% (2166997 млн грн з 3977198 млн грн), у 2020 році – 55,8% (2355469 млн грн з 4222026 млн грн), у 2021 році – 51,8% (2830188 млн грн з 5459574 млн грн) (рис. 4).

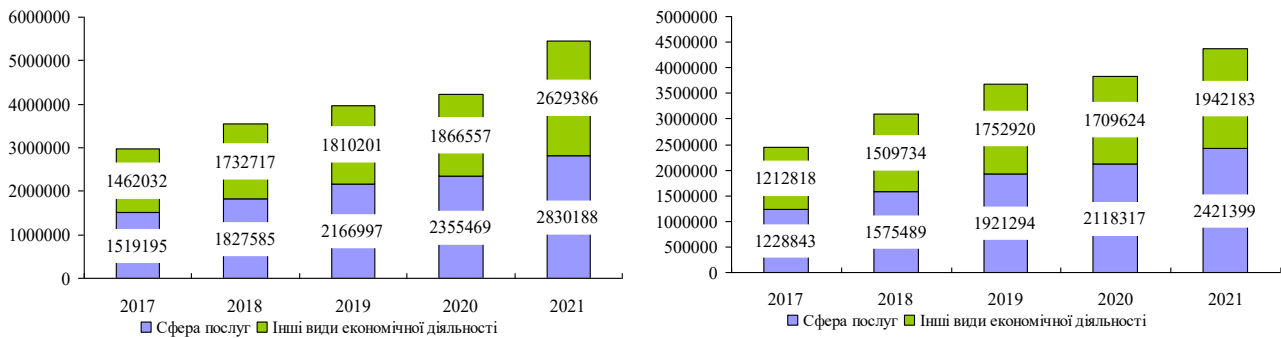

Рис. 4. Динаміка номінального та реального ВВП у 2017-2021 роках, млн грн.*

* Джерело: складено авторами за [4].

Щодо «участі» складових сфери послуг у формуванні ВВП, то відповідно до статистичних даних (рис. 5), у 2021 році найбільшу частку у структурі ВВП займала оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів. Значення даного показника складало відповідно 13,8% номінального ВВП та 13,4% реального ВВП.

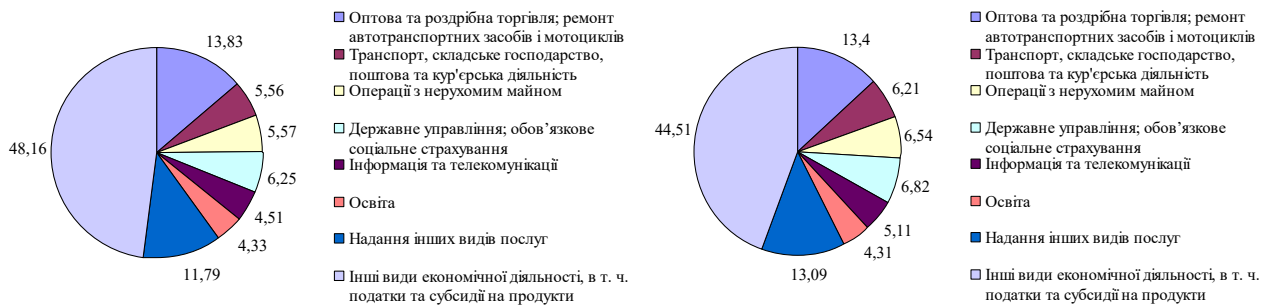

Рис. 5. Структура номінального та реального ВВП за видами економічної діяльності у 2021 році, %*

* Джерело: складено авторами за [4].

Варто зазначити, що «збереження» частки сфери послуг на досить високому рівні у структурі ВВП упродовж останніх років є, насамперед, наслідком її «проникнення» практично у всі види господарської діяльності, адже як відомо в сучасному економічному просторі послуги надають не лише традиційно сервісні, але й промислові суб'єкти господарювання, які здійснюють гарантійне і післягарантійне обслуговування виробленої продукції, надають транспортні послуги, інформаційну підтримку тощо [5, с. 53]. Крім цього, досить складно собі уявити процес виробництва без залучення додаткового ресурсу у вигляді послуг, зокрема проектних розробок, проведення досліджень, підготовки технічної документації тощо [6, с. 44].

Однак, сьогодні в умовах війни сфера послуг, як і економіка в цілому, зазнає значних втрат. Нелегкі часи «переживають» логістичний та страховий ринки [7]. Змінюється пріоритетність окремих (необхідних) груп послуг. Все це у сукупності вимагає застосування ефективних управлінських рішень з врахуванням переорієнтації на так звану «актуальність», адже роль окремих послуг в сучасних умовах значно зростає. У свою чергу, визначення актуальних (пріоритетних) груп послуг потребує використання дієвих маркетингових інструментів, які спрямовані на вирішення складних задач щодо визначення попиту на окремі послуги та стимулювання їх виробництва і збуту. При цьому, ефективність реалізації зазначених заходів неможлива без інтенсивного використання комплексу маркетингових комунікацій [8, с. 12].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Попри визначення актуальних груп послуг за допомогою маркетингових інструментів і подальшої їх реалізації з використанням маркетингових комунікацій, для підтримки розвитку складових сфери послуг, які сьогодні зазнають значних втрат, необхідно вирішити комплекс складних завдань. Насамперед, потрібно створити сприятливі умови для реальних можливостей надання таких послуг суб'єктами господарювання – «закріпити» правові гарантії пільгового режиму оподаткування; спростити порядок реєстрації підприємств сфери послуг; стимулювати розвиток комерційної системи інформаційного забезпечення підприємницької діяльності тощо. Разом з тим, необхідно здійснити ряд заходів в галузі інвестиційної політики, які були б направлені на підтримку підприємництва у сфері послуг окремих регіонів (раціональний перерозподіл

інвестиційних ресурсів регіону, враховуючи пріоритетність розвитку сектора послуг; відтворення та розвиток сфери підприємницької взаємодопомоги та ін.).

У цілому, підсумовуючи варто зазначити, що реалізація зазначених заходів для підтримки сфери послуг в сучасних умовах господарювання відіграє суттєву роль та є необхідною для мінімізації економічних наслідків війни в Україні, адже від стану розвитку сфери послуг безпосередньо залежить соціально-економічний розвиток країни.

Література

1. Ангелко І.В., Бондаренко В.М., Коваль О.Д. Роль маркетингу в розвитку сфери послуг в Україні. Регіональна економіка. 2022. № 1(103). С. 78–86.
2. Остафійчук Я.В. Місце сфери послуг у сучасній парадигмі сталого розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 3. С. 30–32.
3. Послуги. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Національні рахунки. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Пугачевська К.І. Сфера послуг в Україні: особливості розвитку та стратегічні перспективи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. Вип. 18. С. 52–55.
6. Серьогіна Т.В. Сучасні світові тенденції розвитку сервісної сфери та їх вплив на систему надання публічних послуг. Аспекти публічного правління. 2018. Том 6. № 8. С. 42–48.
7. Рихліцький В. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. Економічна правда. 23 березня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>
8. Ангелко І.В., Лех І.А. Практичні аспекти застосування маркетингових комунікацій в діяльності суб'єктів господарювання. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 5(286). С. 11–14.

References

1. Anhelko I.V., Bondarenko V.M., Koval O.D. Rol marketynhu v rozvytku sfery posluh v Ukraini. Rehionalna ekonomika. 2022. №1(103). S. 78-86.
2. Ostafichuk Ya.V. Mistse sfery posluh u suchasni paradyhmi staloho rozvytku. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2012. №3. S. 30-32.
3. Posluhy. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Natsionalni rakhunky. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Puhachevska K.I. Sfera posluh v Ukraini: osoblyvosti rozvytku ta stratehichni perspektyvy. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. 2016. Vyp. 18. S. 52-55.
6. Serohina T.V. Suchasni svitovi tendentsii rozvytku servisnoi sfery ta yikh vplyv na systemu nadання publichnykh posluh. Aspekty publichnoho pravlinnia. 2018. Tom 6. №8. S. 42-48.
7. Rykhliitskyi V. Biznes v umovakh viiny: khto zaznav naibilshykh vtrat ta yak vidnovliuutsia pidpriumstva. Ekonomichna pravda. 23 bereznia 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>
8. Anhelko I.V., Lekh I.A. Praktychni aspekty zastosuvannia marketynhovykh komunikatsii v diialnosti subiektiv hospodariuvannia. Herald of Khmelnytskyi National University. 2020. №5(286). S. 11-14.